

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2010, 3(121), p. 213–232.

FIZINIO ASMENS BANKROTO PROBLEMA: TEISINIAI ASPEKTAI

Edita Gruodytė

Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra
E. Ožeškienės g. 18, LT-44254, Kaunas, Lietuva
Telefonas (+370 37) 751 044
Elektroninis paštas e.gruodyte@tf.vdu.lt

Julija Kiršienė, Paulius Astromskis

Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra
E. Ožeškienės g. 18, LT-44254, Kaunas, Lietuva
Telefonas (+370 37) 751 044
Elektroninis paštas j.kirsiene@tf.vdu.lt; p.astromskis@tf.vdu.lt

Pateikta 2010 m. birželio 21 d., parengta spausdinti 2010 m. rugpjūčio 19 d.

Anotacija. 2009 m. pavasarį Lietuvos Respublikos Seime buvo užregistruotas fizinių asmenų bankroto įstatymo projektas, tačiau nepaisant akademinėje literatūroje vyraujančios nuomonės, jog fizinio asmens bankrotą įteisinti būtina, minėto įstatymo priėmimas buvo atidėtas neribotam laikui. Straipsnyje pristatomi ir išanalizuojami esminiai bankroto šalininkų bei priešininkų argumentai, pateikiama veiksnių, turinčių įtakos fizinio asmens bankrotui, analizė, atliekama Vakarų šalyse egzistuojančių prevencijos ir rehabilitacijos kategorijų, taip pat priemonių analizė bei pasiūlomas rehabilitacijos ir prevencijos priemonių modelis Lietuvos fizinio asmens bankroto koncepcijai.

Reikšminiai žodžiai: fizinio asmens bankrotas, „naujosios pradžios“ doktrina, rehabilitacija, prevencija, nemokumas.

Įvadas

Fizinio asmens bankrotui apibūdinti teisinėje literatūroje neretai vartojama ne „bankroto“ sąvoka, kurios neigiamas atspalvis, o atleidimo nuo skolų (angl. *discharge*), reabilitacijos (angl. *rehabilitation*) arba „naujosios pradžios“ (angl. *fresh start*) sąvokos. Pagrindinis principas, kuriuo remiasi šis institutas yra tas, kad visuomenei yra socialiai naudinga, jog skolininkas tam tikrais atvejais, nepalankiai susiklosčius aplinkybėms, iš tiesų galėtų pradėti „iš pradžių“, tai yra vėl įsitrauktų į ekonomiškai naudingą veiklą bei generuotų pajamas. Taigi šiuolaikinė „naujosios pradžios“ doktrina parodo vakarykštės bausmės bankrutavusiam asmeniui paradigmos ir dabartinių akcentų į ekonominį asmenų efektyvumą bei aktyvumą skirtumą. Pasakytina, kad bankrotas yra ne tik skolininko, bet ir kreditoriaus teisių gynimo būdas, ypač kai skolininkas turi daugiau nei vieną kreditorių. Žymaus Čikagos universiteto profesoriaus R. A. Posnerio nuomone, bankrotas yra socialiai labai nepageidautinas reiškinys, suponuojantis didelius socialinius praradimus, kadangi bankroto procese ne tik turtas perskirstomas tarp skolininkų ir kreditorių, bet naudojami ir tokie brangūs resursai, kaip teisininkų, bankininkų, teisėjų laikas, žlugdomi prekių bei paslaugų tiekėjų lūkesčiai, be to, neretai šis turtas ir resursai dėl skirtingų interesų bankroto procese panaudojami ne pačiu efektyviausiu būdu¹. Todėl, akivaizdu, kad būtina analizuoti, kokie veiksniai turi įtakos nemokumui ir jį skatina bei modeliuoti priemonės šio reiškinio prevencijai. Pastebėtina, kad nors skirtingose Europos Sąjungos šalyse fizinio asmens bankroto teisinis reguliavimas labai skiriasi, bet galima nustatyti bendras vertybes ir principus, turinčius įtakos šio instituto raidai bei teisinio reguliavimo konvergencijai, todėl būtina analizuoti kitų valstybių praktiką ir doktriną šiuo probleminiu klausimu. Atkreiptinas dėmesys, kad šis tyrimas yra orientuotas į fizinio asmens nemokumą, kylantį iš sutartinių santykių, o ne iš delikto². Taip pat atskira mokslinė analizė būtina tyčinių bankrotų, kaip veiksnio, turinčio įtakos fizinių asmenų nemokumo problematikai, kuri dėl šios problemos specifinio kriminalinio pobūdžio ir tyrimo masto šiame straipsnyje nebus analizuojama.

Atsižvelgdami į išsakytus argumentus šiuo tyrimu autoriai siekia: 1) apibendrintai pristatyti fizinio asmens bankroto paradigmą; 2) įvertinti prevencijos ir reabilitacijos kategorijas Lietuvos fizinio asmens bankroto koncepcijoje; 3) nustatyti fizinio asmens bankrotui įtakos turinčius veiksnius; 4) pateikti konceptualų fizinio asmens reabilitacijos po bankroto ir nemokumo prevencijos priemonių modelį. Tyrimo metu buvo kompleksiskai taikomi įvairūs metodai. Taikant deskriptyvinį, analizės, lyginamąjį bei apibendrinimo metodus pristatyta fizinio asmens bankroto paradigma, įvertintos prevencijos ir reabilitacijos kategorijos bei įtakos fizinio asmens bankrotui turintys veiksniai. Taikydami apibendrinimo, teleologinį, sisteminės analizės, lyginamąjį, ir modeliavimo metodus autoriai pasiūlė konceptualų fizinio asmens reabilitacijos po bankroto bei nemokumo prevencijos priemonių modelį.

1 Posner, R. A. *Economic Analysis of Law*. Aspen Publishers, 2007, p. 423.

2 Delikto atveju, straipsnio autorių nuomone, geriausia prevencija ir apsauga – išvystyta draudimo sistema. Kadangi Lietuvos draudimo rinka nėra itin išvystyta (plačiau žiūrėti: Žilinskas, T. *Draudimo įmonių veiklos priežiūros teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 69), todėl įteisinus fizinio asmens bankrotą nukentėjusių nuo delikto asmenų teisės taip pat gali nukentėti.

1. Fizinio asmens bankroto instituto paradigma

2010 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 413 Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepciją, kurios tikslas yra įtvirtinti būsimojo fizinių asmenų bankroto įstatymo pagrindines nuostatas.³ Pastaruosius kelerius metus ir mokslinėje doktrinoje, ir žiniasklaidoje netrūksta diskusijų⁴ dėl poreikio reglamentuoti fizinio asmens bankrotą, ypač atsižvelgiant į tai, jog nepalanki Lietuvos makroekonominė padėtis nulėmė skolininkų padėties pablogėjimą. Dėl didėjančios bedarbystės, masinių įmonių bankrotų⁵, vis daugiau skolininkų susiduria su sunkumais vykdydami finansinius įsipareigojimus kreditoriams⁶. Šiuo metu Lietuvoje bankrutuoti gali tik juridiniai asmenys, o fiziniai asmenys savo įsipareigojimus

- 3 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413 „Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcija“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 44-2129.
- 4 Apie fizinio asmens nemokumo problemas bei fizinio asmens bankroto reglamentavimo būtinybę Lietuvos mokslinėje literatūroje: Bernotaitė, K. Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai. *Jurisprudencija*. 2005, 77(69): 11–17 – nagrinėjo fizinio asmens nemokumo ir bankroto sąvokų atskyrimą; Mikuckienė, V. Fizinių asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos. *Justitia*. 2003, 3–4: 45–65, 55–58; Višinskis, V. Skolų išieškojimas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jos savininko. *Jurisprudencija*. 2005, 69(61): 36–43; Laužikas, E.; Višinskis, V. Fizinių asmenų nemokumo problemos ir galimi jų sprendimo būdai. *Teisė*. 2006, 59: 46–56. Tai straipsniai, kuriuose analizuojama fizinių asmenų bankroto įteisinimo poreikis Lietuvoje ir galimi fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdai. Urbonas, A. Teismo sprendimo bankroto byloje pripažinimas kitoje Europos Sąjungos šalyje narėje. *Jurisprudencija*. 1999, 9(99): 70–76. Straipsnyje analizuojamas 2000 m. gegužės 29 d. Europos Sąjungos Tarybos reglamento (EB) Nr. 1346/2000 turinys, jo taikymo problemos, teismo sprendimo bankroto byloje nepripažinimo pagrindai. Butkus, K.; Jazbutis, R.; Kelpšas, T.; Laužikas, E.; Velička, R.; Višinskis, V. Taikomas mokslinis tyrimo darbas: Fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdų analizė [interaktyvus]. Vilnius: Įmonių bankroto valdymo departamentas, 2005 [žiūrėta 2010-03-19]. <<http://www.bankrotodep.lt/Doc/nvaa.doc>> bei Norkus, R.; Višinskis, V.; Driukas, A.; Kavalnė, S.; Velička, R.; Kelpšas, T.; Kazlauskas, Č. D. Taikomas mokslinis tyrimas. Optimalaus individualia veikla užsiimančių fizinių asmenų, ūkininkų, kitų fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdų analizė. [interaktyvus]. *Nacionalinė verslo administratorių asociacija*. 2008 [žiūrėta 2010-03-17]. <<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc08/TMT-FA-nemokumas.doc>>, kuriuose surinkta informacija dėl fizinio asmens nemokumo sprendimo būdų užsienio šalyse; Gruodytė, E.; Kiršienė, J. Application of „Fresh start“ Doctrine for Individual Debtors in Lithuania: EU and US perspective“. *Inzinerine Ekonomika – Engineering Economics*. 2010, 21(2): 263–273.
- 5 Autoriai nurodo ir daugiau pagrindinių nemokumo priežasčių. Jeanas Braucheris nurodo tokias priežastis, kaip netikėtas pajamų praradimas, liga, šeimos iširimasis, santaupų nebuvimas, didelė skola, neišvystyta valstybės ir privati nedarbo, sveikatos bei negalios draudimo sistema. Lengvai gaunamas kreditas bei bendras finansinis nestabilumas taip pat prisideda prie fizinių asmenų nemokumo didėjimo. / Braucher, J. Consumer Bankruptcy as Part of the Social Safety Net: Fresh Start or Treadmill? *Santa Clara Law Review*. 2003–2004, 44: 1092.
- 6 Lietuvos banko naujausioje ataskaitoje apie Lietuvos finansinio stabilumo būklę pažymima, kad namų ūkių įiskolinimo lygis Lietuvoje, palyginti su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis, tebėra santykinai žemas, t. y. paskolų ir indėlių skirtumo bei BVP santykis didėja, tačiau jis ir toliau yra vienas iš mažiausių Europoje ir kur kas mažesnis negu kaimyninėse Baltijos šalyse. 2009 m. gegužės 1 d. duomenimis, paskolas būstui įsigyti yra paėmę apie 11,2 procento namų ūkių. Vidutinis paskolos būstui įsigyti dydis Lietuvoje yra 145 000 Lt. Beveik 24 procentai namų ūkių paskolų būstui įsigyti portfelio vertės yra apdrausta UAB „Būsto paskolų draudimas“. Neveiksnių paskolų dalis baigiantis 2009 m. pirmajam ketvirčiui sudarė daugiau nei 8 procentus. (Neveiksnioms yra tos paskolos, kurios uždelstos grąžinti ilgiau kaip 60 dienų.) *Finansinio stabilumo apžvalga* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos bankas, 2009, p. 5, 21–26, 41 [žiūrėta 2010-01-19]. <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/fin_stabilumas/fsa_2009.pdf>.

kreditoriams privalo vykdyti iki gyvenimo pabaigos⁷. Pasakytina, kad 2009 m. pavasarį Lietuvos Respublikos Seime buvo užregistruotas fizinių asmenų bankroto įstatymo projektas⁸, tačiau sulaukęs nemažai kritikos buvo grąžintas tobulinti. Nors autoriai gana vienbalsiai pripažįsta⁹, jog neišvengiama įteisinti fizinių asmenų bankrotą¹⁰, o Lietuva šiuo požiūriu atsilieka nuo kitų Europos valstybių¹¹, tačiau kyla nemažai abejonių, ar esant ekonominiam sunkmečiui naudinga įteisinti fizinių asmenų bankrotą. Kita vertus, 2010 m. balandžio mėnesį patvirtinta fizinio asmens bankroto įstatymo koncepcija¹² parodo rimtą Lietuvos Vyriausybės ketinimą artimiausiu metu teikti šio įstatymo projektą įstatymų leidėjui.

Beje, ir fizinių asmenų bankroto įstatymo projektas, ir Vyriausybės patvirtinta šio įstatymo koncepcija yra priešaringai vertinami. Akivaizdu, kad fizinių asmenų nemokumo problema turėtų būti sprendžiama subalansuojant skolininkų ir jų kreditorių teises bei pareigas ir atsižvelgiant į šių santykių teisinio reguliavimo įtaką ekonominiams santykiams. Fizinių asmenų bankroto įteisinimu paprastai siekiama iš esmės vienas kitam šiek tiek prieštaraujančių tikslų: viena vertus, maksimaliai apsaugoti kreditorių interesus, kita vertus, suteikti fiziniam asmeniui galimybę pradėti viską iš naujo, nurašant daugelį iki bankroto susikaupusių skolų¹³. Kitaip tariant, šiuo institutu siekiama apsaugoti fizinį asmenį nuo sunkių ekonominių ir socialinių padarinių bei padėti jam sugrįžti į visavertį gyvenimą, o pardavus skolininko turtą būtų patenkinta bent dalis kreditorinių reikalavimų¹⁴. Taigi kyla klausimas, kaip suderinti skirtingų interesų pusiausvyrą.

Susisteminius fizinio asmens bankroto šalininkų ir priešininkų argumentus, kurie pateikiami lentelėje (žr. lentelę), galime išvelgti tam tikras išsakytų argumentų „už“ ir

7 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas numato 10 metų senaties terminą vykdomajam dokumentui pateikti vykdyti. Jei skolininkas neturi turto arba pajamų, iš kurių gali būti išieškoma skola, vykdomasis dokumentas grąžinamas, bet jis vėl gali būti pateikiamas vykdyti, o senaties terminas skaičiuojamas nuo vykdomojo dokumento grąžinimo išieškotojui dienos. (LR civilinio proceso kodekso 606, 631 str.).

8 2009 m. kovo 24 d., Nr. XIP-450.

9 Žr. 4 nuorodą.

10 K. Bernotaitės nuomone, „Nemokaus fizinio asmens institutas įvairiose teisinėse sistemose naudojamas kaip vienas iš efektyviausių būdų apsaugoti į sunkią materialinę padėtį dėl nepalankių aplinkybių patekusius piliečius atleidžiant juos nuo skolų naštos bei suteikiant galimybę pradėti komercinę ir ūkinę veiklą iš naujo. Galimybė fizinius asmenis atleisti nuo skolų mokėjimo pripažįstama Didžiojoje Britanijoje jau nuo XVIII amžiaus. Per pastaruosius du dešimtmečius fizinių asmenų bankroto institutas atsirado daugelyje Europos šalių“. Bernotaitė, K., *supra* note 4, p. 12.

11 2000 m. gegužės 29 d. Europos Tarybos reglamentas dėl bankroto bylų Nr. 1346/2000, įsigaliojęs 2002 m. gegužės 31 d., taikomas ir juridiniams, ir fiziniams asmenims, kadangi jo preambulės 9 punkte nustatyta, kad „Šis reglamentas turėtų būti taikomas bankroto byloms, kai skolininkas yra fizinis ar juridinis asmuo, prekybininkas ar individualus asmuo“. Council of 29 May 2000 regulation 1346/2000, on insolvency proceedings. [2000] OL L 160, p. 0001–00018.

12 Žr. 4 nuorodą.

13 Pavyzdžiui, *The German Insolvency Regulations* numato dvejopus tikslus: visų pirma – geriausias įmanomas kreditorių reikalavimų vienodas patenkinimas, antra – naujos finansinės pradžios (angl. „*a financial fresh start*“) suteikimas fiziniam asmeniui. [interaktyvus]. *Bankruptcy- Germany*. European Judicial network in Civil and Commercial Matters, European Commission, p. 1 [žiūrėta 2010-04-19]. <http://ec.europa.eu/civil-justice/bankruptcy/bankruptcy_fra_en.htm>.

14 Mikuckienė, V., *supra* note 4, p. 57.

Argumentai už fizinio asmens bankroto įteisinimą	Argumentai prieš fizinio asmens bankroto įteisinimą ¹
<ol style="list-style-type: none"> 1. Nemokaus fizinio asmens apsaugojimas nuo nuskurdimo ir jo mokumo atkūrimas. 2. Tokio asmens skatinimas dirbti legaliai ir gražinti bent dalį skolų^{II}. 3. Verslo sąlygų suvienodinimas skirtingomis verslo formomis veiklą vykdančioms asmenims^{III}. 4. Nemokaus skolininko kreditorių interesų ir teisių suvienodinimas ir apsauga^{IV}. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bankroto galimybė prisidėtų prie netinkamų žmonių lūkesčių formavimo^V. 2. Didintų skolinimosi ir paslaugų kainą, mažintų kreditų prieinamumą^{VI}. 3. Skatintų piktnaudžiavimą bankroto institutu^{VII}.

I LLRI ekspertizė dėl fizinio asmens bankroto įstatymo projekto (XIP-450) [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010-04-06]. <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=5339>.

II Šį argumentą, kaip vieną pagrindinių argumentų fizinio asmens bankrotui įteisinti, pateikia ir kiti autoriai. Stanfordo universiteto profesorius Thomo H. Jacksono nuomone, „Atleidimas nuo skolų eliminuoja vieną pagrindinių skolininko iniciatyvą žlugdančių veiksmų – būti ekonomiškai naudingas, t. y. didesnės dalies skolininko uždarbio atidavimą kreditoriams“. Jackson, T. H. The Fresh-Start Policy in Bankruptcy Law. *Harvard Law Review*. 1984–1985, 98: 1395.

III Šiuo metu ūkininkai ir kiti individualia veikla užsiimančios asmenys, pavyzdžiui, advokatai, notarai, auditoriai neturi galimybės įveikti finansinių sunkumų, remdamiesi analogiškais normomis, kokiomis naudojasi juridiniai asmenys. Taigi šių verslu užsiimančių asmenų konkurencijos požiūriu blogesnė padėtis nei juridinių arba fizininių asmenų, užsiimančių verslu kitose Europos Sąjungos valstybėse, kuriose ir fiziniais asmenims gali būti taikomas bankrotas.

IV Bankroto instituto paskirtis ne tik apsaugoti skolininko, bet ir jo kreditorių interesus. Kaip pažymėjo Stanfordo universiteto teisės profesorius Thomas H. Jacksonas, „daugeliu atvejų bankroto tikslas yra ne atleisti skolininką nuo skolų, bet sukurti privalomą kreditorių reikalavimų patenkinimo sistemą“. Jackson, T. H., *supra* note 16, p. 1395. Šiuo metu Lietuvoje fizinio asmens skolų gražinimo principai yra reglamentuoti tik Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.54 ir 6.55 straipsnių. Šie straipsniai reglamentuoja įmokų paskirstymo eiliškumą, kai asmuo tam pačiam kreditoriui yra skolingas ne tik pagrindinę skolą, bet ir, pavyzdžiui, palūkanas, netesybas, skolos išieškojimo išlaidas ir kt. arba jei skolininkas yra skolingas tam pačiam kreditoriui kelias skolas, tačiau Civilinis kodeksas nenustato, kokia tvarka fizinis asmuo turėtų gražinti skolas, jei jis turi keletą kreditorių. Taip pat paminėtinas ir Civilinio kodekso 6.66 straipsnis, reglamentuojantis kreditoriaus teisę ginčyti skolininko sudarytus sandorius (*actio Pauliana*), kadangi jei skolininkas būdamas nemokus suteikia pirmenybę kitam kreditoriui, kreditorius turi pagrindą ginčyti tokį skolininko sudarytą sandorį, be to, Civilinio kodekso 6.67 straipsnio 1 dalies 5 punktą nustato sandorio, sudaryto dėl skolos, kurios mokėjimo terminas dar nebuvo suėjęs, mokėjimo, šalių nesąžiningumo prezumpciją.

Išieškant skolas neretai veikia principas, „kas pirmesnis, tas greitesnis“. Tuo tarpu vienas svarbiausių bankroto teisės principų yra *pari passu* principas, kuris reiškia, kad „teisminis bankroto procesas yra skirtas visų kreditorių reikalavimų proporcingam patenkinimui užtikrinti“ (Kavalnė, S.; Mikuckienė, V.; Norkus, R.; Velička, R. *Bankroto teisė*. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2009, p. 125), vengiant privilegijų arba prioritetinių teisių suteikimo atskiriems kreditoriams, išskyrus įstatymu pagrįstas išimtis. Principas, kas pirmesnis, tas teisesnis, nemokumo atveju yra nenaudingas ir siekiant efektyviai perskirstyti bei panaudoti išteklius, kadangi kiekvienas kreditorius, siekdamas tik kuo greičiau patenkinti savo ekonominį interesą, nėra suinteresuotas rūpintis, kad likęs skolininko turtas būtų panaudotas kuo efektyviau (plačiau apie tai žiūrėti: Posner, R. A., *supra* note 1, p. 418–419).

Taigi fizinio asmens nemokumo ir bankroto procedūrų įteisinimu siekiama civilizuotai spręsti išieškojimo iš nemokaus asmens turto problemas, subalansuojant visų jo kreditorių interesus.

V Šios pozicijos šalininkų nuomone, žmonės žinodami apie bankroto galimybę būtų netiesiogiai skatinami priimti rizikingesnius sprendimus.

VI Nes skatintų kreditorius prisitaikyti prie naujos rizikos, o kai kurių asmenų pernelyg rizikingas ekonominis elgesys darytų žalą visiems kitiems skolininkams, nes jiems tektų mokėti didesnę tos pačios paslaugos kainą, ir netgi kitiems kredito įstaigų klientams, pavyzdžiui, indėlininkams, nes siekiant padengti nuostolius, tektų didinti kitų paslaugų kainas.

VII Nes sudėtingoje finansinėje situacijoje atsidūrusiems fiziniais asmenims mažintų paskatas gerinti finansinę situaciją, o įgytą turtą perleisti kitiems asmenims arba kitaip nuslėpti.

„prieš“ sąsajas su literatūroje skelbtais argumentais dėl ribotos juridinio asmens atsakomybės. Ar fizinio asmens bankroto įteisinimą galima iš dalies prilyginti jo ribotos atsakomybės įteisinimui? Ar galimybė fiziniam asmeniui bankrutuoti reiškia, jog fizinis asmuo galės pasinaudoti ribotos atsakomybės privilegija, kuria šiuo metu naudojasi dauguma juridinių asmenų? Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad visose Vakarų valstybėse pastebima tendencija nukreipta į „ribotos atsakomybės apsaugos išplėtimą kuo platesniam subjektų ratui“¹⁵. Pagrindinis argumentas – skatinti ekonominį asmenų aktyvumą¹⁶.

Akivaizdu, jog fizinio asmens nemokumo teisinis neapibrėžtumas neigiamai veikia fizinių asmenų apsisprendimą užsiimti verslu, vartoti arba imtis antrepreneriškų iniciatyvų, nes didina jo riziką. Todėl prognozuotina, jog įteisinus galimybę fiziniam asmeniui bankrutuoti suaktyvėtų ne tik šiuo metu negalinčių ir neturinčių vilčių artimiausiu metu skolas gražinti fizinių asmenų ekonominė veikla, bet ir rizikuoti vengiančių, tačiau potencialiai verslių asmenų, kurie šiuo metu galbūt yra praradę darbą, aktyvumas¹⁷. Todėl, mūsų nuomone, fizinio asmens bankroto (nemokumo) įteisinimas būtų viena iš efektyvių priemonių skatinti fizinių asmenų verslumą bei bendrą valstybės ekonominį augimą.

Vertinant neigiamas fizinio asmens nemokumo (bankroto) įteisinimo pasekmes pasakytina, kad jos sutampa su ribotos juridinio asmens atsakomybės įteisinimo pasekmėmis. Doc. dr. Agnės Tikniūtės nuomone, ribota atsakomybė perkelia rizikos paradigmą nuo juridinio asmens dalyvių kreditoriams¹⁸, atitinkamai fizinio asmens bankroto įteisinimo atveju – įvyktų tas pats rizikos perkėlimo kreditoriams procesas¹⁹ ir kreditoriai būtų priversti savo didėjančią riziką neutralizuoti įskaičiuodami ją į skolinimo kainą. Ši pozicija neprieštaruja ir kitų autorių nuomonei, kad rizika perkeliama ne kreditoriui, o kitiems skolininkams, tai yra „apdairūs skolininkai subsidijuoja neatsakingus skolininkus“, o rizika kreditoriui gali būti perkeliama tik vieną kartą, jei nauji teisės aktai taikomi retroaktyviai²⁰. Bet kokių atveju „ribota atsakomybė ne tik perkelia rizikos paradigmą, dar daugiau – ji sukuria iniciatyvą nevangti per didelės rizikos, nes nesėkmės atveju nuostoliai vis tiek bus eksternalizuoti. Tai ir sudaro vadinamąjį moralinį ribotos atsakomybės piktnaudžiavimo pavojų.“²¹ Taigi įteisinus fizinio asmens bankrotą suda-

15 Tikniūtė, A. *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 33.

16 Kitų autorių nuomone, tai yra vienas pagrindinių „naujosios pradžios“ doktrinos argumentų. Šis požiūris remiasi nemokaus skolininko, kaip potencialiai naudingo valstybės ekonomikos veikėjo, samprata. Jo dalyvavimas ekonominėje apyvartoje gali būti iš esmės sutrikdytas dėl beviltiškos finansinės situacijos. Cituota iš Hallinan, Ch. G. The “Fresh Start” Policy in Consumer Bankruptcy: a Historical Inventory and an Interpretive Theory. *University of Richmond Law Review*. 1986–1987, 21: 57.

17 Ypač atsižvelgiant į tai, kad tokie asmenys galėtų dar labiau apriboti savo riziką dėl santuokinio turto, pavyzdžiui, sudarydami vedybų sutartis (CK 3.101-3.108 str.).

18 Tikniūtė, A., *supra* note 22, p. 37.

19 Stanfordo universiteto teisės profesoriaus Thomaso H. Jacksono nuomone, „atleidimas nuo skolų perkelia nemokumo rizikos išlaidas nuo skolininkų kreditoriams, kurie yra geriau pasirengę jas sumažinti. Jackson, T. H., *supra* note 16, p. 1398.

20 Posner, R. A., *supra* note 1, p. 420.

21 Glynn, T. P. Beyond „Unlimiting“ Shareholder Liability: Vicarious Tort Liability for Corporate Officers. *Vanderbilt Law Review*. 2004, 57: 370.

romos prielaidos tikėtis, jog fizinis asmuo vildamasis būsiąs atleistas nuo finansinių įsipareigojimų bankroto atveju kreditorių atžvilgiu elgsis oportunistiškai. Todėl pritar-tume Stanfordo universiteto teisės prof. Thomaso H. Jacksono nuomonei, kad „fizinio asmens bankrotas galėtų būti vertinamas kaip fizinių asmenų ribotos atsakomybės įtei-sinimas, kadangi šios teisinės konstrukcijos tikslai yra tie patys kaip ir ribotos įmonių atsakomybės“²². Ar rizikos eksternalizavimo, skatinančio asmenis priiminėti rizikingus sprendimus, grėsmė gali būti reikšmingas pagrindas atsisakyti fizinio asmens bankroto įteisinimo? Pasaulinė praktika rodo, kad nepaisant to, jog būtent siekis perkelti riziką yra vienas pagrindinių verslo vykdymo formos pasirinkimo motyvų, tačiau „ribotos atsako-mybės taisyklė“ yra itin ekonomiškai ir socialiai naudinga, o piktnaudžiavimo grėsmė gali būti neutralizuota teisiškai reguliuojant ir pasitelkiant teismus. Tas pat, manytume, pasakytina ir apie fizinio asmens bankroto įteisinimo grėsmes. Todėl kitame skyriuje sieksime aptarti, kaip fizinio asmens bankroto prevencijos bei reabilitacijos kategorijos atsispindi Lietuvoje priimtoje fizinio asmens bankroto koncepcijoje ir kitų šalių patirtį analizuojamoju klausimu.

2. Prevencijos ir reabilitacijos kategorijos fizinio asmens bankroto koncepcijoje

Įvertinus Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 413 patvirtintą fizinio asmens bankroto koncepciją, pasakytina kad jos pagrindinės nuostatos iš esmės atitinka kitų šalių patirtį²³. Kita vertus, vienas esminių principų, susijusių su fizinio asmens bankrotu, kuris nėra įtvirtintas minėtoje koncepcijoje, yra fizi-nio asmens nemokumo prevencija. Mokslinėje literatūroje bei kitų šalių fizinio asmens bankroto (nemokumo) įstatymuose skiriama minimaliai dėmesio bankrutavusio fizinio asmens procedūrai sureguliuoti taip, kad bankroto procedūra po kelerių metų nepasikar-totų bei fizinis asmuo pakartotinai nebankrutuotų, taip pat kad nebūtų piktnaudžiaujama šiuo institutu, antra vertus, kad būtų pašalintos priežastys, privertusios asmenį bankru-

22 Jackson, T. H., *supra* note 16, p. 1400.

23 Plačiau apie tai: Gruodytė, E.; Kiršienė, J., *supra* note 4, kuriame autorės formuluoja šias fizinio asmens ban-kroto koncepcijos modelio esmines sąlygas: kai asmuo negali įvykdyti finansinių įsipareigojimų ilgiau nei 6 mėnesius; išskolinimų suma didesnė nei turimas asmens turtas bei pradelsta įsipareigojimų kreditoriams suma siekia 10 000 eurų; fizinis asmuo įgyja teisę kreiptis į teismą, kad būtų pradėta fizinio asmens bankroto procedūra. Tik tuomet, jeigu asmuo atitinka nustatytus „sąžiningo asmens“ kriterijus, tinkamai vykdė mokė-jimų planą, sėkmingai praėjo reabilitacijos ir prevencijos procedūras, jis gali būti atleistas nuo likusių skolų, išskyrus finansinius įsipareigojimus už tyčinius nusikaltimus arba administracinius pažeidimus ir alimentų mokėjimą. Skirtingos sąlygos ir procedūros turėtų būti taikomos verslininkams bei vartotojams.

Kita vertus, žymaus Čikagos universiteto profesoriaus R. A. Posnerio nuomone, fizinio asmens fizi-nių asmenų bankroto sąlygų griežtinimas neturi esminės įtakos bankroto atvejų skaičiui. Tyrimai rodo, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose, kuriose griežtesni reikalavimai, pavyzdžiui, kreditoriai turi teisę išsieskoti skolas iš viso skolininko turto, esant mažesnei rizikai yra mažesnės palūkanos, o kreditoriai yra linkę leng-viau išduoti paskolas. Tai savo ruožtu didina bankroto tikimybę. Kita vertus, jei bankroto sąlygos nėra tokios griežtos, pavyzdžiui, skolininkui garantuojama šeimos gyvenamosios vietos neliečiamumas, esant didesnei rizikai yra didesnė palūkanų norma, o tai dar papildomai didina kreditorių riziką, todėl kreditai išduodami kur kas apdairiau. Posner, R. A., *supra* note 1, p. 418.

tuoti. Autorių nuomone²⁴, bankroto daugeliu atvejų galima išvengti bendromis įstatymų leidėjo, valstybės ir savivaldos institucijų, skolininkų ir kreditorių asociacijų pastangomis. Akivaizdu, kad bankroto kaip socialiai nepageidaujamo reiškinio prevencija yra daug efektyvesnė negu bankroto padarinių šalinimas. Europos teisingumo ministrų konferencijos 2005 m. priimtoje rezoliucijoje²⁵ akcentuojama prevencijos poreikis siekiant užkirsti kelią problemoms, kylančioms dėl nemokumo, bei pabrėžiama Europos Tarybos svarbus vaidmuo bei pareiga padėti valstybėms narėms ieškant alternatyvių sprendimų (tokių kaip finansiniai patarimai, švietimas, skolų vadyba), kurie suteiktų galimybę išvengti fizinių asmenų nemokumo.

Apibendrinant galima teigti, kad teisinis atsakas į fizinio asmens nemokumą literatūroje skiriamas į tris kategorijas: prevenciją, skolininko padėties sušvelninimą išieškant skolas (angl. *alleviation*) ir rehabilitaciją²⁶. Savaime aišku, kad pirmenybė teikiama prevencijai, t. y. kai siekiama atitinkamomis priemonėmis užkirsti kelią fizinio asmens bankrotui. Kitos dvi priemonės iš esmės yra skirtos palengvinti fizinio asmens bankroto procesą užtikrinant kreditorių ir skolininko interesų pusiausvyrą bei taikyti priemones, kurios skolininkui neleistų piktnaudžiauti bankrotu bei užtikrintų, kad situacija nepasikartotų ateityje. INSOL²⁷ siūlo taikyti kompleksines priemones ir teikti pagalbą dviem kryptimis – siekiant susidoroti su esamomis skolomis bei prevencines priemones²⁸. Mūsų nuomone, tikslinga kiekvieną iš minėtų sąvokų paanalizuoti detaliau, ypač atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje patvirtintoje fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcijoje nei rehabilitacijos, nei prevencijos terminai nėra naudojami.

Prevencijos kategorija paprastai apibrėžiama kaip socialinės ir teisinės priemonės, kuriomis asmuo apsaugomas nuo nemokumo. Ji sudaro dalį ekonominės ir socialinės valstybių politikos. Esminis prevencijos trūkumas, kad pakankamai sudėtinga įvertinti konkretų vienos arba kitos prevencinės priemonės poveikį²⁹.

Rehabilitacija apibrėžiama kaip laiko tarpas, skirtas skolininkui įveikti susidariusią sunkią finansinę situaciją³⁰. Janas C. Van Apeldoornas fizinio asmens rehabilitaciją apibūdina kaip visumą trijų elementų: dalinio skolų sumokėjimo, atleidimo nuo likusių skolų ir atitinkamo konsultavimo³¹. Kiti mokslininkai³² rehabilitaciją nemokumo atveju apibūdina kaip skolininko ekonominio pajėgumo grąžinimą (t. y. ekonominė rehabilitaci-

24 Reifner, U.; Kiesilainen, J.; Huls, N.; Springeneer, H. *Consumer Overindebtedness and Consumer Law in the European Union*. Final Report. Commission of the European Communities. Health and Consumer Protection Directorate-General, 2003, p. 44.

25 Resolution No. 1, Council of Europe, on seeking Legal Solutions to Debt Problems in a Credit Society (made on 7-8 April 2005), MJU-26 (2005) Resol.1 Final.

26 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S. *Report on Legal Solution to Debt Problems in Credit Societies*. Council of Europe, Strasbourg, 2005, p. 11.

27 International Association of Restructuring, Insolvency & Bankruptcy Professionals.

28 *Consumer Debt Report*. Report of findings and recommendations. UK: Insol International, 2001, p. 8.

29 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 11.

30 *Consumer Debt Report*, *supra* note 35, p. 9.

31 Apeldoorn, J. C. The “Fresh Start” for Individual Debtors: Social, Moral and Practical Issues. *International Insolvency Review*. 2008, 17, p. 65.

32 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 29.

ja) susidedantį iš dviejų elementų: skolininko atleidimo nuo pernelyg didelių skolų bei kelio užkirtimo panašiai finansinei situacijai susidaryti ateityje, o tai gali pareikalauti, kad tam tikras skolininko elgesys keistųsi. Jeigu pirmasis elementas yra pakankamai aiškiai ir detalai apibrėžtas atskirų Europos Sąjungos valstybių nemokumo įstatymuose ir iš esmės reiškia tai, kad yra sudaromas dalinio skolų grąžinimo planas (paprastai 5 metais)³³, o po to asmuo yra atleidžiamas nuo visų likusių skolų išskyrus kai kurias išimtis (pavyzdžiui, vaiko išlaikymą), tai antrasis elementas nėra aiškiai reglamentuotas.³⁴

Kita vertus, paprastai laikoma, kad patvirtinto skolų grąžinimo plano vykdymas turi auklėjamąjį poveikį, nes jeigu planas tinkamai vykdomas, tai rodo skolininko pajėgumą kontroliuoti finansinius reikalus³⁵.

Skolininko padėties sušvelninimo (ang. alleviation) priemone siekiama užtikrinti tinkamo ir funkcionuojančio skolų išieškojimo mechanizmo sukūrimą, ypač atsižvelgiant į dabartinę globalizaciją ir dėl to kylančius įvairius sunkumus, kita vertus, išieškojimo procese užtikrinti minimalių skolininko poreikių, ypač jo šeimos narių (pavyzdžiui, mažamečių vaikų) patenkinimą ir galimybes oriai gyventi. Iš esmės šios priemonės tiesiogiai susijusios su skolų išieškojimu ir jo vykdymo proceso reglamentavimu.³⁶ Europos Sąjungos³⁷ valstybėse apribojimai dėl išieškomo turto yra reguliuojami 2003 m. Europos Tarybos rekomendacijoje³⁸. Lietuvoje yra specialios Civilinio proceso kodekso normos (toliau – CPK): CPK 668 straipsnyje detalizuojama, iš kokio turto negali būti išieškoma, o šio Kodekso 663 straipsnis įtvirtina apribojimus, kurie taikomi išieškant iš fizinio asmens turto. Straipsnio autorių nuomone, šios dvi bendrosios nuostatos turėtų būti taikomos įtvirtinus ir fizinio asmens bankrotą.

Analizuojant problemą tikslinga aptarti šiuo metu pasaulyje taikomas priemones bei įvairių ekspertų ir mokslininkų rekomendacijas fizinio asmens nemokumo prevencijos bei rehabilitacijos po bankroto klausimu, tačiau norint geriau suvokti šių priemonių tikslą, taip pat efektyvumą, mūsų manymu, būtina nustatyti fizinio asmens nemokumą lemiančius veiksniai.

33 Pagal patvirtintą fizinio asmens bankroto koncepciją Lietuvoje – 10 metų.

34 Plačiau apie tai: *Gruodytė, E.; Kiršienė, J., supra note 4, kuriame autorės pagrindžia, jog „naujos pradžios“ doktrina nereiškia automatinio fizinio asmens atleidimo nuo skolų. Asmuo gali būti atleistas nuo skolų, tik jei yra sąlygos iškelti bankroto bylą teisme, be to, jeigu jis įvykdo skolų mokėjimo planą bei yra perėjęs reabilitacijos bei bankroto prevencijos procedūrą.*

35 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 29.

36 Europoje vyrauja trys atskiri priimtų teismo sprendimų vykdymą užtikrinantys modeliai: dominuojantis – teismų priežiūra (Austrijoje, Vokietijoje, Lenkijoje, Portugalijoje, JK, Rusijoje), antrojo ir trečiojo modelio atveju už teismo sprendimo įvykdymą atsakingas antstolis, tačiau antruoju atveju tai privati institucija, licenzijuojant kontroliuojama kitos institucijos, o trečiuoju atveju – veikiantis kaip speciali valstybės institucija. Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 22.

37 Europos Taryba – (pranc. *Conseil de l'Europe*, angl. *Council of Europe*, vok. *Europarat*) – keturiasdešimt septynių Europos demokratinių valstybių tarptautinė organizacija.

38 Council of Europe. Committee of ministers Recommendation Rec(2003)17 of the Committee of Ministers to member states on enforcement (*adopted by the Committee of Ministers on 9 September 2003 at the 851st meeting of the Ministers' Deputies*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-06-01]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=65531&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>>.

3. Fizinio asmens nemokumą lemiantys veiksniai

Savaime suprantama, kad fizinis asmuo gali tapti nemokus tik tuomet, jeigu jis turi paėmęs paskolų ir nebegali jų tinkamai bei laiku grąžinti³⁹. Taigi tiesioginė nemokumo priežastis tarsi yra pats kreditas. Europos teisingumo ministrų konferencijos 2005 m. priimtoje rezoliucijoje⁴⁰, be kita ko, pažymima, kad lengvai gaunamas kreditas kai kada gali tapti fizinio asmens nemokumo priežastimi. Tarptautinė Restruktūrizavimo, nemokumo ir bankroto profesionalų asociacija pagal susidariusių skolų pobūdį skiria 6 skirtingas skolų kategorijas: išgyvenimo skolos, „gyvenimo ne pagal kišenę“ skolos, kompensacinės skolos (asmenų, kurie kenčia dėl socialinės atskirties arba nepriteklių), santykių skolos (dėl santykių su kitais asmenimis, pavyzdžiui, dėl santuokos, mirties, dėl kito sutuoktinio pridarytų skolų ir kt.), patogumų (patalpų) skolos, nesąžiningos skolos⁴¹. Priklausomai nuo skolų pobūdžio ir paplitimo turėtų būti taikomos ir atitinkamos prevencijos bei skolininkų reabilitacijos procedūros, kurias aptarsime vėliau.

Iš tiesų mokslinėje literatūroje⁴² vyrauja *du asmens tapimo nemokiu požiūriai: ekonominis ir socialinis*. Akivaizdu, kad jeigu nebus pašalintos bankrotą sukėlusios priežastys, iškilis nemokumo recidyvizmo grėsmė⁴³.

Ekonominiu požiūriu akcentuojamas kredito panaudojimas ir elgesys paskolų rinkoje (t. y., viena vertus, vartotojas neįvertina savo galimybių, kita vertus, paskolą suteikiantis asmuo neatsižvelgia į asmens galimybes sugrąžinti kreditą). Vertinant gebėjimą įvertinti skolinimo riziką bei ją kontroliuoti akivaizdu, kad kreditorių padėtis yra kur kas geresnė nei skolininkų. Nors esant agresyviai konkurencijai tarp kreditorių didėja nepatikimų skolininkų ir „blogų“ skolų skaičius, tačiau tai yra neišvengiama kreditavimo verslo rizika ir turi būti įvertinama suteikiant kreditą. Kita vertus, skolininkui – fiziniam asmeniui, kuris suvokia neturįs galimybių grąžinti skolos, šis įvykis neretai tampa asmenine tragedija. Todėl griežtinant skolinimo sąlygas nors ir lėtėtų fizinių asmenų skolinimosi tempai, bet taip pat mažėtų rizikingų „blogų“ paskolų portfelis.⁴⁴

Socialiniu požiūriu mokslininkai didžiausią dėmesį skiria nemokių skolininkų analizei bei nustato, kad daugeliu atvejų prie nemokumo prisideda koks nors nenumatytas veiksnys, kaip, pavyzdžiui, liga, neplanuoti pasikeitimai šeimoje, darbo praradimas ir kt.⁴⁵ Kito mokslinio tyrimo autoriai taip pat vienareikšmiškai pripažino, kad asmens gyvenimo sukrėtimai arba nenumatytas esminis aplinkybių pasikeitimas yra pagrindinė nemokumo priežastis⁴⁶. Iš dalies tokio pobūdžio rizikas, kaip, pavyzdžiui, galimas

39 Kaip buvo minėta straipsnio pradžioje, šis tyrimas orientuotas į nemokumą, kylantį iš sutartinių santykių.

40 *Supra* note 32.

41 Consumer debt report, *supra* note 35, p. 4–6.

42 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 8.

43 Consumer debt report, *supra* note 35, p. 7.

44 Reifner, U.; Kiesilainen, J.; Huls, N.; Springeneer, H., *supra* note 31, p. 44–45.

45 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 8.

46 Betti, G.; Dourmashkin, N.; Rossi, M. C.; Verma, V.; Yin, Y. Study of the problem of Consumer Indebtedness: Statistical Aspects. Final Report, UK [interaktyvus]. 2001, p. 1 [žiūrėta 2010-03-19]. <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/fina_serv/cons_directive/fina_serv06_en.pdf>.

darbo praradimas arba pajamų sumažėjimas, liga, straipsnio autorių nuomone, galima numatyti ir imtis tam tikrų apsaugos priemonių, pavyzdžiui, draustis, bet šių priemonių efektyvumas taip pat priklauso nuo draudimo, taip pat ir valstybinio, patikimumo bei nuspėjamumo.

Beje, tyrimo metu buvo nustatyta, kad dėl netinkamo išteklių valdymo arba nerūpestingo elgesio kyla apie 25–30 procentų visų fizinių asmenų bankrotų. Tuo tarpu didžioji dalis (apie 70 procentų) visų nemokumo atvejų yra pasekmė padidėjusių finansinių išpareigojimų gražinant paskolą (pavyzdžiui, padidėjusių palūkanų) ir/ar dėl sumažėjusių pajamų (pavyzdžiui, praradus darbą, susirgus, dėl finansinės krizės sumažėjus atlyginimui, išsiskyrus ir kt.)⁴⁷.

Tyrimo metu mokslininkai nustatė įdomų faktą, kad nemokių asmenų daugiau tose valstybėse, kuriose prasčiau išvystyta vartojimo paskolų sistema, nei tose, kur ši sistema funkcionuoja geriau, todėl kaip vieną iš galimų nemokumo problemų sprendimo būdų autoriai siūlo plėtoti vartojimo kreditų rinką, o tai skatintų ir ekonomikos augimą, ir būtų naudinga konkrečioms fiziniams asmenims⁴⁸.

Taigi akivaizdu, kad fizinio asmens pripažinimo bankrutavusiu tikslai nebus pasiekti, jei skolininkas bus paliktas vienas su tomis priežastimis ir veiksniais, kurie jį atvedė prie nemokumo būsenos. Todėl visos Europos Sąjungos šalys teisės aktais yra nustačiusios ne tik maksimalų terminą, per kurį pagal skolų gražinimo planą turėtų būti tenkinami kreditorių reikalavimai⁴⁹, bet ir periodą tarp pripažinimo nemokiu ir atleidimo nuo skolų. Dėl šių priežasčių ypač svarbu, kad pripažinus skolininką nemokiu jam būtų užtikrinta pagalba ir patarimai, tokie kaip švietimas apie kreditavimo sistemą, šeimos finansų ekspertų patarimai, reabilitacijos po bankroto proceso kontrolė, socialinė pagalba, siekiant rasti pajamų šaltinius bei tinkamai administruoti šeimos biudžetą, nes šios priemonės yra ne mažiau svarbios, nei pati bankroto procedūra, o jos tikslas – atleisti nuo skolų.

Pažymėtina, kad teisinėje literatūroje skiriama nuo 2 iki 3 priemonių grupių, kurias taikant kompleksiskai siūloma spręsti su fizinio asmens bankrotu susijusias problemas. Atsižvelgdami į straipsnio tikslą ir jo įgyvendinimo uždavinius atliksime reabilitacijos ir prevencijos priemonių sisteminę analizę, aptardami ir pasiūlydami Lietuvos fizinio asmens bankroto koncepcijai priimtinausią modelį.

4. Fizinio asmens reabilitacijos po bankroto ir nemokumo prevencijos priemonių modeliavimas

4.1. Reabilitacinių priemonių modeliavimas

Viena iš esminių asmens reabilitacijos priemonių laikoma dalies skolų gražinimo plano parengimas bei jo sėkmingas vykdymas, o tai savaime įrodo, kad asmuo pajėgus kontroliuoti savo finansinius reikalus. Antroji daugelyje valstybių įtvirtinta reabilitaci-

47 *Ibid.*, p. 113.

48 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 10.

49 Lietuvoje numatyta per 10 metų (20.1 Fizinį asmenų bankroto koncepcijos punktas).

jos priemonė, priežiūra nustatyto asmens elgesio plano vykdymo metu, t. y. paprastai reikalaujama, kad fizinis asmuo esant galimybei dirbtų arba bent jau ieškotų darbo. Be to, labai svarbu, kad skolininkas elgtųsi sąžiningai. Ši sąlyga yra esminė sprendžiant, ar asmeniui būtų galima taikyti bankroto procedūrą. Todėl, autorių nuomone, didelis dėmesys turėtų būti skiriamas tam, kad per reabilitacijos periodą skolininkas dalį pajamų galėtų investuoti į nekilnojamąjį turtą, būtų atleistas nuo kuo daugiau skolų, o išimtis būtų minimalios ir socialiai pagrįstos. Kita vertus, skolininko elgesio apribojimai, kuriuos paprastai nustato teismas arba turto administratorius/patikėtinis, įskaitant dėl galybės gauti kreditą, išvykti iš šalies ar pradėti savo verslą, net jei jie nustatyti skolininko naudai, neturėtų pernelyg varžyti jo „naujos pradžios“⁵⁰.

Teisinėje literatūroje⁵¹ atsižvelgiant į taikomas priemones nustatyti 3 atskiri reabilitacijos modeliai: pirmasis – Šiaurės valstybių; antrasis – Vokietijos, Austrijos, Estijos; trečiasis – Prancūzijos, Belgijos, Olandijos ir Liuksemburgo valstybių grupės. Šiaurės šalis išskirtinį dėmesį skiria skolininko sąžiningumui (angl. *good faith*) ir teismams yra suteikta teisė netenkinti fizinio asmens bankroto prašymo tais atvejais, kai nustatoma, kad skolininkas elgėsi neatsakingai, pakankamai nesistengė siekdamas sugrąžinti skolas arba elgdamasis neprotingai ir neapdairiai prisidėjo prie didelių skolų atsiradimo iki bankroto procedūros inicijavimo. Antrojo modelio šalys išskirtinį dėmesį teikia mokėjimo planui ir jo vykdymui, o trečiojo modelio valstybės akcentuoja prevencines priemones, atitinkamai labai skatinami geranoriški ikiteisminiai šalių susitarimai, o atleidimo nuo skolų sąlygos ir teismų procedūros yra sunkios bei sudėtingos, mokėjimo planų terminai ilgi. Mūsų nuomone, Lietuvoje efektyviausiai veiktų toks reabilitacijos modelis, kuriuo remiantis būtų teikiama ypač daug dėmesio sąžiningam (taikant *pater familias* standartą) skolininko elgesiui ir iki bankroto bylos iškėlimo, ir vykdant skolų grąžinimo planą⁵² bei skolų grąžinimo plano kontrolei. Prevencinės priemonės turėtų būti taikomos labai individualiai atsižvelgiant į veiksnius, atvedusius fizinį asmenį prie nemokumo būsenos.

4.2. Prevencinių priemonių modeliavimas

Preveninėmis fizinio asmens nemokumo priemonėmis literatūroje įvardijama: finansinio švietimo programos; kredito išdavimo vertinimo sistemos nustatymas (kaip, kam ir kokiomis sąlygomis galėtų būti prieinamas kreditas); skolų surinkimo sistemos kontrolė; bendros socialinės aplinkos gerinimas; informacijos apie kreditavimo sistemą viešumas ir aiškumas, siekiant užtikrinti visų suinteresuotų šalių tarpusavio supratimą bei skaidrumą⁵³. Prevencines fizinių asmenų nemokumo priemones galima skirstyti į *teisines ir socialines*.

50 Reifner, U.; Kiesilainen, J.; Huls, N.; Springeneer, H., *supra* note 31, p. 41–42.

51 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 30.

52 Mūsų nuomone, Lietuvos Respublikos fizinio asmens bankroto įstatymo koncepcijoje numatytas 10 metų skolų grąžinimo plano terminas yra per ilgas, nes nustačius tokį ilgą terminą iš esmės mažės laukiamas „naujos pradžios“ efektas skolininkui ir valstybės ekonomikai.

53 Reifner, U.; Kiesilainen, J.; Huls, N.; Springeneer, H., *supra* note 31, p. 44.

4.2.1. Teisinės prevencinės priemonės

Kalbant apie *teisines prevencines priemones*, prie efektyviausių šių priemonių priskiriama paskolų fiziniams asmenims suteikimo reglamentavimas bei informacijos apie kreditavimo sistemą viešinimas.

4.2.1.1. Kredito išdavimo vertinimo sistema

Kaip jau buvo minėta, fizinis asmuo gali tapti nemokus tik tuomet, jeigu jis turi paėmęs paskolą ir nebegali tinkamai vykdyti prisiimtų įsipareigojimų. Todėl, akivaizdu, kad tiesioginė nemokumo priežastis yra paskola, kurią išduodamas kreditorius prisiima tam tikrą riziką. Lyginamoji Europos ir Jungtinių Amerikos Valstijų kreditų rinkų analizė parodė, kad JAV namų ūkiai yra paėmę daugiau kreditų, nes kreditų sistema yra gero-kai liberalesnė, palyginti su europietiška, todėl JAV atitinkamai yra ir daugiau problemų dėl laiku negražinamų skolų⁵⁴. Todėl, akivaizdu, kad kreditorius, būdamas kreditų rinkos profesionalas, kur kas pajėgesnis įvertinti paskolos išdavimo riziką ir ją valdyti, nei paskolos gavėjas. Kitų šalių patirtis rodo, kad kreditorių elgesį, teikiant paskolas, turėtų reguliuoti sąžiningo ir etiško elgesio kodeksas⁵⁵, kuris turėtų būti sistemingai peržiūrimas. Atitinkamai ir kreditoriams, ir skolininkams neabejotinai būtų naudinga institucija, sudaryta iš kreditorių ir skolininkų teises ginančių organizacijų atstovų, kuri stebėtų paskolų rinkoje vykstančius reiškinius, identifikuotų ir spręstų kylančias problemas.⁵⁶

Kreditų fiziniams asmenims suteikimo tvarką Europos Sąjungoje reglamentuoja ES direktyvos dėl vartojimo kreditų sutarčių – 1986 m. Europos Tarybos direktyva⁵⁷ ir ją keičianti 2008 m. direktyva⁵⁸, kurios nuostatas valstybės įpareigotos perkelti į nacionalinę teisę iki 2010 m. birželio 12 d. Iš tiesų šios direktyvos privalumais reikėtų laikyti tai, kad ja suteikiama daugiau teisių vartotojams, be to, standartizuojamas informacijos vartotojams pateikimas visose 27 Europos Sąjungos valstybėse, o tai suteiks asmenims galimybes lengviau orientotis finansų rinkose. Direktyvoje įtvirtinamas reikalavimas pateikti vienu skaičiumi metinę kredito gražinimo normą (toliau – MKGN), o tai vartotojui akivaizdžiai parodys, kiek pabrangęs kreditas ir kokią reikalinga sukaupti pinigų sumą. Direktyva nustato ir 14 dienų apsisprendimo periodą, per kurį vartotojams suteikiama teisė apsigalvoti ir nutraukti kredito sutartį be jokių baudų bei nenurodant priežasčių. Nauja tvarka taikoma kreditams nuo 200 iki 75 000 eurų, tačiau negalioja hipoteka užtikrintiems kreditams.

54 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 11.

55 Lietuvoje Etikos kodeksą yra priėmusi Lietuvos vartojimo lizingo ir kredito asociacija. *Lietuvos vartojimo kredito asociacijos etikos kodeksas*. Lietuvos vartojimo lizingo ir kredito asociacija [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-06-02]. <<http://www.lvka.lt/index.php?pg=etikos-kodeksas&hl=lt>>.

56 Reifner, U.; Kiesilainen, J.; Huls, N.; Springeneer, H., *supra* note 31, p. 44–45.

57 Council Directive 87/102/EEC of 22 December 1986 for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning consumer credit. [1987] *OL L 042*.

58 2008 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/48/EB „Dėl vartojimo kredito sutarčių ir panaikinanti Tarybos direktyvą 87/102/EEB“. L 133/66 LT Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2008.

Mokslininkų nuomone⁵⁹, svarbūs ir bendrieji, sutarčių sudarymą reglamentuojantys klausimai, tokie kaip reikiamos informacijos suteikimas prieš sudarant sutartį, jos vykdymo metu, lojalumas, sutarties šalių lygybė, galimybė nutraukti sutartį bei kt.

2009 m. spalio 26 d. Lietuvos Respublikos Seime Teisingumo ministerija įregistravo Vartojimo kredito įstatymo projektą Nr. XIP-1315, kurio nuostatos turėtų įgyvendinti minėtą ES direktyvą, tačiau kol kas projektas nėra priimtas. Kyla pagrįstų abejonų, ar Lietuva tinkamai ir laiku perkels Direktyvos nuostatas į nacionalinius teisės aktus, nes paskutinis pasiūlymas dėl projekto pateiktas 2010 m. birželio 8 d.⁶⁰, be to, atsižvelgiant į Lietuvos laisvosios rinkos instituto pateiktą ekspertinę nuomonę⁶¹, atskiras vartojimo kreditų reguliavimo poreikis iš tiesų nėra pagrįstas.

4.2.1.2. Informacijos apie kreditavimo sistemą viešumas

Surinkus statistinę informaciją apie kreditorius ir skolininkus, pripažįstant jų privatumą, būtų užtikrintas skaidrumas bei supratimas, kaip kreditavimo rinka veikia. Viena vertus, kiekvienam skolininkui turėtų būti lengvai prieinama, suprantama, patikima ir susisteminta kreditavimo informacija, netgi kreditorių reitingavimas pagal tam tikrus kriterijus, padedanti skolininkui geriau orientuotis kreditavimo sistemoje. Kita vertus, informacinės sistemos tikslas būtų surinkti ir pateikti patikimą informaciją kreditoriams apie nepatikimus arba problemų turėjusius skolininkus, o tai reiškia, kad šioje informacinėje sistemoje turėtų būti kaupiami duomenys apie kiekvieną asmenį, turintį paskolų, siekiant pagerinti kreditoriaus galimybes objektyviau vertinti esamą situaciją bei kreditavimo sistemos efektyvumą. Institucija, kuri šią informaciją valdytų, turėtų veikti pagal griežtas taisykles, garantuojančias skolininkų privatumą⁶².

Beje, straipsnio autorių nuomone, pastaroji priemonė gali kelti ir teisinių, ir praktinių problemų. Visų pirma, ne visas paskolas būtų įmanoma suregistruoti, nes fiziniai asmenys neretai skolinasi vieni iš kitų, kai kada net ir nesudarydami rašytinės sutarties ir realiai į sistemą galėtų pakliūti tik asmenys, imantys kreditus iš kredito institucijų. Antra, nėra jokių garantijų, kad kreditą suteikiantys asmenys visuomet naudosis esama sistema arba, kad, net ir pasinaudoję bei atsižvelgę į aukštą rizikingumo lygį, nesuteiks kreditų. Dar daugiau problemų gali kilti dėl asmens duomenų apsaugos ir teisės į asmens privatumą pažeidimų bei visuomenės teisės žinoti. Manome, kad šis klausimas reikalauja atskiros analizės remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija.

4.2.1.3. Socialinės prevencinės priemonės

Populiariausios *socialinės* prevencinės priemonės – socialinė politika, finansinis švietimas ir patarimai (konsultacijos) skolų klausimais. Prie socialinių prevencinių prie-

59 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 12.

60 Pasiūlymas Vartojimo kredito įstatymo projektui (2010 m. birželio 8 d. pateikė Seimo narė A. Zuokienė) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-06-10]. <XIP-1315 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.susije_l?p_id=356105>.

61 LLRI ekspertizė dėl Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymo projekto (XIP-1315) [interaktyvus]. 2010. [žiūrėta 2010-05-20]. <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=5563>.

62 Reifner, U.; Kiesilainen, J.; Huls, N.; Springeneer, H., *supra* note 31, p. 45.

monių priskiriamos socialinio saugumo programos, tokios kaip bedarbystės išmokos, sveikatos apsauga, kadangi jos turi esminį poveikį fizinio asmens nemokumui iš esmės pasikeitus aplinkybėms (praradus darbą, susirgus, gimus vaikui, išsituokus, praradus maitintoją ir kt.).

Daugelis JAV mokslininkų pažymi, kad neretai paskolos paimamos apmokėti didžiules medicinos išlaidų sąskaitas. Vėliau sumažėjus pajamoms tokių paskolų nėra galimybių padengti. Tuo tarpu Europos visuomenės sveikatos reguliavimas, bedarbystės išmokos ir socialinio saugumo programos gali efektyviai apsaugoti europiečius nuo tokio pobūdžio nemokumo problemų⁶³. Mūsų nuomone, Lietuvos padėtis šiuo aspektu nėra patenkinama.

Kitų šalių patirtis rodo, kad edukacinės *finansinio švietimo programos* yra orientuotos suteikti žinių apie namų ūkio biudžeto formavimą, palaikymą bei administravimą⁶⁴. Ypatingas dėmesys yra skiriamas tyrimais nustatytoms labiau socialiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms, pavyzdžiui jaunimui, aukštojo išsimokslinimo neturintiems ir kt. asmenims. Finansinį švietimą, kaip prevencinę priemonę, galbūt reikėtų įvesti jau mokykloje, kad asmenys įgytų šeimos biudžeto tvarkymo pagrindų. Atsižvelgiant į tai, kad į Europos valstybes kasmet emigruoja daug asmenų iš trečiųjų šalių, tikslinga taikyti ir suaugusiųjų finansinį švietimą, kaip priemonę finansinių sunkumų turintiems asmenims. Kol kas tokio pobūdžio projektai tėra tik eksperimentiniai ir dar jiems būtina papildoma plėtra.⁶⁵

Kur kas labiau Europos Sąjungos valstybėse išplėtota *patarimų/konsultacijų* skolų klausimais (angl. *debt counselling*) sistema. Iki atitinkamų bankroto įstatymų atsiradimo konsultacijos paprastai apsiribodavo patarimais namų ūkio biudžeto formavimo ir skolų grąžinimo suderinimo su kreditoriais klausimais. Atskirose valstybėse šias paslaugas teikia skirtingi asmenys, nors iš esmės dominuoja trečiųjų asmenų, tokių kaip nevyriausybinės organizacijos (toliau – NVO)⁶⁶ (Austrija, Belgija, Prancūzija, Vokietija), socialinių darbuotojų (Prancūzija, Lichtenšteinas, Olandija, Norvegija) ir savivaldybių (Norvegija, Šveicarija, Švedija, Olandija) vykdomi projektai⁶⁷. Iš esmės daugelyje šalių veikia valstybės, vietos ir trečiųjų asmenų (organizacijų) teikiamų finansinių konsultacijų derinys, o tai vertinama labai teigiamai. Nepriklausomai nuo pasirinktos konsultacijų formos trečiosios organizacijos iš dalies yra finansuojamos iš valstybės biudžeto. Pastaruoju metu bent dalyje valstybių vyksta diskusijos dėl kvalifikacinių reikalavimų asmenims, norintiems teikti tokio pobūdžio konsultacijas. Pavyzdžiui, Austrijoje, Belgijoje, Vokietijoje ir Liuksemburge tai yra licencijuojama veikla ir asmenys, norintys ją teikti, prieš tai turi gauti licenciją. Prancūzijoje draudžiamos kai kurios konsultacijų rūšys. Suomijoje savivaldybėms patikėta rūpintis šių paslaugų teikimu jas užtikrinant savivaldybės darbuotojų pagalba arba perkant iš trečiųjų asmenų. Bendra tendencija, kad konsultacijos paprastai yra nemokamos. Finansinės konsultacijos, atsižvelgiant į

63 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 11.

64 Reifner, U.; Kiesilainen, J.; Huls, N.; Springeneer, H., *supra* note 31, p. 44.

65 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 18.

66 Nevyriausybinės organizacijos.

67 *Ibid.*, p. 45.

atskiras valstybes, gali apimti tokius klausimus: biudžeto analizė ir patarimai, susiję su namų ūkio pajamų/išlaidų balansu; finansinis planavimas; skolų suderinimas, planavimas ir derybos su kreditoriais; teisinių pretenzijų kontrolė; informacija apie valstybės garantuojamas socialinės apsaugos sistemos teikiamas išmokas ir lengvatas, skolų gražinimo priežiūra; finansinis raštingumas⁶⁸.

Tačiau jei tradiciškai konsultuojant daugiausia dėmesio buvo skiriamas asmens gebėjimui vykdyti namų ūkio biudžetą (įskaitant asmens nukreipimą dėl prieinamos socialinės paramos, psichologinę pagalbą ir kt.), tai šiuolaikinių konsultacijų esminė paskirtis – parengti skolų suderinimo planą bei prižiūrėti jo vykdymą. Konsultantai tapo kvaziteisiniais patarėjais, atsižvelgiant į tai, kad dalies skolininkų planai yra gana ambicingi ir neretai nepavyksta jų vykdyti. Nors skolų gražinimo plano teismui parengimas yra mokama procedūra, tačiau kainuojanti gerokai pigiau nei teisininko įkainiai. Kitas finansinio konsultavimo paslaugas, tokias kaip finansinis švietimas, galima teikti grupėms, kaip tai daroma JAV ir Kanadoje, kur bankrutavusiems fiziniams asmenims yra privaloma dalyvauti tokiose švietimo programose. Autorių nuomone⁶⁹, finansinis švietimas turi tapti prioritetu Europos Sąjungos valstybėse, nors ir pakankamai sunku įvertinti jų konkretų poveikį, kadangi svarbesni išlieka didesni nacionalinės ekonomikos ir kreditų rinkos pokyčiai.

Apibendrinus kitų valstybių patirtį, taikant prevencines fizinio asmens bankroto priemones, straipsnio autorių nuomone, Lietuvoje būtina kompleksiškai taikyti ir teises, ir socialines prevencines priemones. Taigi konceptualų fizinio asmens reabilitacijos po bankroto ir nemokumo prevencijos priemonių modelį siūlome papildyti tokiomis teisinėmis priemonėmis kaip griežtesnės paskolų išdavimo vertinimo sistemos įtvirtinimas bei informacinės sistemos apie skolininkus ir kreditorius diegimas, taip pat tokiomis socialinėmis priemonėmis kaip finansinio švietimo programos, konsultacijos skolų valdymo klausimais bei atitinkamos socialinės politikos vykdymas.

Išvados

1. Fizinio asmens bankrotas yra socialiai labai nepageidautinas reiškinys, tačiau „naujos pradžios“ (angl. „*fresh start*“) doktrina atspindi skirtumą tarp vakarykštės bausmės bankrutavusiam asmeniui paradigmos ir dabartinių akcentų į ekonominį asmenų efektyvumą bei aktyvumą.

2. Fizinio asmens bankroto įteisinimas iš esmės reiškia fizinio asmens ribotos atsakomybės paradigmos įtvirtinimą, kurios pagrindinė grėsmė yra rizikos eksternalizavimas, skatinantis asmenis priiminėti rizikingus sprendimus. Ši grėsmė gali būti bent iš dalies neutralizuota prevencijos ir reabilitacijos priemonėmis.

3. Teisinio atsako į fizinio asmens nemokumą skiriamos trys kategorijos: prevencija, skolininko padėties sušvelninimas išieškant skolas (angl. *alleviation*) ir reabilitacija. Taip siekiama užkirsti kelią bankrotui, palengvinti bankroto procesą užtikrinant

68 Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S., *supra* note 33, p. 19.

69 *Ibid.*, p. 20.

kreditorių ir skolininko interesų pusiausvyrą bei užkertant kelią nemokumui pasikartoti ateityje.

4. Vyrauja du požiūriai, kodėl asmuo tampa nemokus: ekonominis ir socialinis. Ekonominiu požiūriu svarbus yra kreditoriaus ir skolininko elgesys finansinėje rinkoje bei kredito panaudojimas. Pripažįstama, kad vertinant skolinimo riziką kreditorių padėtis geresnė. Socialiniu požiūriu fizinio asmens gyvenimo sukrėtimai arba nenumatytas aplinkybių pasikeitimas yra pagrindinė nemokumo priežastis. Tyčinių bankrotų problematikai būtina atskira mokslinė analizė.

5. Lietuvoje efektyviausiai veiktų toks reabilitacijos po bankroto ir nemokumo prevencijos priemonių modelis, kuriuo remiantis:

- ypač daug dėmesio būtų skiriama sąžiningam (taikant *pater familias* standartą) skolininko elgesiui ir iki bankroto bylos iškėlimo, ir vykdant skolų grąžinimo planą bei skolų grąžinimo plano kontrolei.
- būtų kompleksiskai taikomos ir teisinės, ir socialinės prevencinės priemonės, t. y. tokios teisinės priemonės kaip griežtesnės paskolų išdavimo vertinimo sistemos įtvirtinimas bei informacinės sistemos apie skolininkus ir kreditorius diegimas, taip pat tokios socialinės priemonės kaip finansinio švietimo programos, konsultacijos skolų valdymo klausimais bei atitinkamos socialinės politikos vykdymas. Prevencinės priemonės turėtų būti taikomos individualiai atsižvelgiant į fizinio asmens nemokumo atsiradimo veiksnius.

6. Tyčinių bankrotų, informacinės sistemos apie skolininkus, atsižvelgiant į asmens duomenų apsaugą ir privatumą, bei vartojimo kreditų reguliavimo problematikai, autorių nuomone, būtini atskiri moksliniai tyrimai.

Literatūra

- Apeldoorn, J. C. The “Fresh Start” for Individual Debtors: Social, Moral and Practical Issues. *International Insolvency Review*. 2008, 17: 57–72.
- Bankruptcy-Germany*. European Judicial network in Civil and Commercial Matters, European Commission [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-04-19]. <http://ec.europa.eu/civiljustice/bankruptcy/bankruptcy_fra_en.htm>.
- Bernotaitė, K. Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai. *Jurisprudencija*. 2005, 77(69): 11–17.
- Betti, G.; Dourmashkin, N.; Rossi, M. C.; Verma, V.; Yin, Y. Study of the problem of Consumer Indebtedness: Statistical Aspects. Final Report [interaktyvus]. UK, 2001 [žiūrėta 2010-03-19]. <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/fina_serv/cons_directive/fina_serv06_en.pdf>.
- Braucher, J. A Fresh Start fro Personal Bankruptcy reform: the Need for Simplification and a Single Portal. *American University Law Review*. 2005–2006, 55: 1295–1332.
- Braucher, J. Consumer Bankruptcy as Part of the Social Safety Net: Fresh Start or Treadmill? *Santa Clara Law Review*. 2006–2007, 44: 1065–1092.
- Butkus, K.; Jazbutis, R.; Kelpšas, T.; Laužikas, E.; Velička, R.; Višinskis, V. Taikomasis mokslinis tyrimo darbas. Fizinų asmenų nemokumo problemų sprendimo būdų analizė [interaktyvus]. Vilnius: Įmonių bankroto valdymo departamentas, 2005 [žiūrėta 2010-

- 03-19]. <<http://www.bankrotodep.lt/Doc/nvaa.doc>>.
- Council Directive 87/102/EEC of 22 December 1986 for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning consumer credit. [1987] *OL L 042*.
- COUNCIL OF EUROPE. COMMITTEE OF MINISTERS Recommendation Rec (2003)17 of the Committee of Ministers to member states on enforcement (*adopted by the Committee of Ministers on 9 September 2003 at the 851st meeting of the Ministers' Deputies*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-15]. <<https://www.coe.int/ViewDoc.jsp?id=65531&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>>.
- Council of 29 May 2000 regulation 1346/2000, on insolvency proceedings. [2000] *OL L 160*.
- Consumer Debt Report*. Report of findings and recommendations. UK: Insol International, 2001.
- Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. balandžio 23 d. direktyva 2008/48/EB dėl vartojimo kredito sutarčių ir panaikinanti Tarybos direktyvą 87/102/EEB. [2008] *OL L133/66 LT*.
- Finansinio stabilumo apžvalga* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos bankas, 2009 [žiūrėta 2010-01-19]. <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/fin_stabilumas/fsa_2009.pdf>.
- Glynn, T. P. Beyond. Unlimiting“ Shareholder Liability: Vicarious Tort Liability for Corporate Officers. *Vanderbild Law Review*. 2004, 57: 329–434.
- Gruodytė, E.; Kiršienė, J. Application of “Fresh start” Doctrine for Individual Debtors in Lithuania: EU and US perspective”. *Inzinerine Ekonomika - Engineering Economics*. 2010, 21(2): 263–273.
- Hallinan, Ch. G. The “Fresh Start” Policy in Consumer Bankruptcy: a Historical Inventory and an Interpretive Theory. *University of Richmond Law Review*. 1986–1987, 21: 49–160.
- Jackson, T. H. The Fresh-Start Policy in Bankruptcy Law, *Harvard Law Review*. 1984–1985, 98: 1393–1448.
- Kavalnė, S.; Mikuckienė, V.; Norkus, R.; Velička, R. *Bankroto teisė*. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2009.
- Kiesilainen, N. J.; Henrikon, A. S. *Report on Legal Solution to Debt Problems in Credit Societies*. Council of Europe, Strasbourg, 2005.
- Kilborn, J. Comparative Cause and Effect: Consumer Insolvency and the Eroding Social Safety Net. *Columbia Journal of European Law*. 2007–2008, 14: 563–596.
- Lietuvos vartojimo kredito asociacijos etikos kodeksas*. Lietuvos vartojimo lizingo ir kredito asociacija [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-06-02]. <<http://www.lv1ka.lt/index.php?pg=etikos-kodeksas&hl=lt>>.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413 „Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcija“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 44-2129.
- Laužikas, E.; Višinskis, V. Fizininių asmenų nemokumo problemos ir galimi jų sprendimo būdai. *Teisė*. 2005, 59: 46–56.
- LLRI ekspertizė: dėl fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto (XIP-450) [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010-04-06]. <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=5339>.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.
- LLRI ekspertizė dėl Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymo projekto (XIP-1315) [interaktyvus] 2010. [žiūrėta 2010-06-09]. <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=5563>.
- Lukaitytė, R. Seime stringa fizinių asmenų bankroto įstatymas. Lietuvos banko išvados dėl fizinių asmenų įstatymo projekto [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010-04-18]. <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=5563>.

- www.delfi.lt/news/economy/business/article.php?id=26918999&rsslink=true>.
- Mikuckienė, V. Fizinį asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos. *Justitia*. 2003, 3–4: 45–65, 55–58.
- Norkus, R.; Višinskis, V.; Driukas, A.; Kavalnė, S.; Velička, R.; Kelpšas, T.; Kazlauskas, Č. D. Taikomas mokslinis tyrimas. *Optimalaus individualia veikla užsiimančių fizinių asmenų, ūkininkų, kitų fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdų analizė* [interaktyvus]. *Nacionalinė verslo administratorių asociacija*, 2008 [žiūrėta 2010-02-18]. <<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc08/TMT-FA-nemokumas.doc>>.
- Pasiūlymas Vartojimo kredito įstatymo projektui (pateikė Seimo narė A. Zuokienė) [interaktyvus]. 2010-06-08 XIP-1315 [žiūrėta 2010-06-09]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.susije_1?p_id=356105>.
- Posner, R. A. *Economic Analysis of Law*. Aspen Publishers, 2007.
- Reifner, U.; Kiesilainen, J.; Huls, N.; Springeneer, H. *Consumer Overindebtedness and Consumer Law in the European Union*. Final Report. Commission of the European Communities. Health and Consumer Protection Directorate-General, 2003.
- Resolution No.1, Council of Europe, on seeking Legal Solutions to Debt Problems in a Credit Society (made on 7-8 April 2005), MJU-26 (2005) Resol.1 Final.
- Tikniūtė, A. *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
- Urbanas, A. Teismo sprendimo bankroto byloje pripažinimas kitoje Europos Sąjungos šalyje narėje. *Jurisprudencija*. 1999, 9(99): 70–76.
- Višinskis, V. Skolų išieškojimas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jos savininko. *Jurisprudencija*. 2005, 69(61): 54–61.
- Žilinskas, T. *Draudimo įmonių veiklos priežiūros teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

THE PROBLEM OF BANKRUPTCY OF NATURAL PERSONS: LEGAL ASPECTS

Edita Gruodytė, Julija Kiršienė, Paulius Astromskis

Vytautas Magnus University, Lithuania

Summary. *The modern doctrine of the “fresh start” reflects the differences between the past paradigm of punishment of the insolvent person and the current focus on the economic effectiveness and activeness. Global practice in the field of insolvency shows that the “limited liability rule” is eminently effective in the economic and social perspective. The appending threat of abuse and misapplication of the system might be neutralized through the legal regulation of prevention and rehabilitation means, which are analyzed in this article.*

The aim of this research is to: 1) present a summary of the paradigm of bankruptcy of natural persons; 2) evaluate the categories of prevention and rehabilitation means set in the Lithuanian concept of the bankruptcy of natural persons; 3) identify the physical factors affecting the bankruptcy of natural persons; 4) provide a conceptual model of rehabilitation after bankruptcy and insolvency prevention measures have been implemented in the field of bankruptcy of natural persons.

Clearly, the aims of bankruptcy of natural persons will not be achieved if the debtor is left alone to cope with the reasons and factors that led him to the state of insolvency. The legal response to the insolvency of a natural person might be divided into three categories. The prevention category is usually defined as social and legal instruments through which a person is protected against insolvency, and generally forms part of the economic and social policy of the state. Rehabilitation is defined as the time interval, given to the debtor to recover from the resulting severe financial situation and to restore his or her economic strength. Alleviation measures seek to ensure the creation of the proper and functioning debt recovery mechanism, and to guarantee the satisfaction of the minimum needs of the debtor, particularly the ones of his family members (for example, children), and to give them the opportunity to live in dignity.

This research concludes that the most effective rehabilitation model functioning in Lithuania would be the one which gives special attention to the debtor's good faith conduct, both before the bankruptcy proceedings, and in performing the debt repayment plan, together with the monitoring of such performance. The most effective preventive measures for the insolvency of natural persons can be conditionally divided into the legislative—the regulation of the granting of loans to natural persons (communication of the information on the credit system)—and social (social policy, financial education and guidance or advice on debt issues).

Keywords: bankruptcy of natural persons, “fresh start” doctrine, rehabilitation, prevention, insolvency

---

Edita Gruodytė, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė ir procesas, tarptautinio pobūdžio nusikaltimai, prekyba žmonėmis, narkotikais, ginklais, tarptautinė viešoji teisė, ES baudžiamoji teisė.

Edita Gruodytė, Vytautas Magnus University, Faculty of Law, Department of Public Law, professor. Research interests: criminal law and procedure, crimes of international character, trafficking in human beings, drugs and guns, international public law, EU criminal law.

Julija Kiršienė, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: deliktinė teisė, įmonių teisė, sutarčių teisė.

Julija Kiršienė, Vytautas Magnus University, Faculty of Law, Department of Private Law, associate professor. Research interests: tort law, company law, contract law.

Paulius Astromskis, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: įmonių teisė, deliktinė teisė.

Paulius Astromskis, Vytautas Magnus University, Faculty of Law, Department of Private Law, lecturer. Research interests: tort law, company law.